

Boek brengt gesprek over burgerschapsonderwijs op gang

Nieuwe kerndoelen vragen om actie

Rekenen geven met behulp van een methode, dat is best te doen. Maar burgerschapsonderwijs is een ander verhaal. Sommige leerkrachten krijgen alleen al bij de gedachte het klamme zweet in de handen, wetende dat ouders soms kritisch zijn en onredelijke eisen stellen. Een recent verschenen boek helpt het gesprek over goed burgerschapsonderwijs op gang te brengen.

REDACTEUR **MARTIN VAN ROOIJ** BEELD **RENÉ SCHOTANUS** (FOTO INGRID PAALMAN)

Lesgeven op een basisschool was vijftig jaar geleden een eitje. De meester of juf was een autoriteit die aanzien genoot. Wat hij of zij vertelde, *moest* wel de waarheid zijn. Dat is anno 2026 heel anders. Mede dankzij internet en social media zijn ouders wijzer geworden. Niet zelden menen zij het – al dan niet terecht – beter te weten dan de leerkracht van hun kind. Ze stellen kritische vragen. Soms eisen ze zelfs aanpassing van de lessen. Niet zozeer van de reken- en taallessen, terwijl de rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen toch echt wel beter kan. Nee, het is juist een ‘vak’ als burgerschapsonderwijs dat op de korrel wordt genomen.

Tamme Spoelstra en Ingrid Paalman (zie kader), beide verbonden aan de Viaa Hogeschool in Zwolle, zagen het met lede ogen aan. Paalman: “In de praktijk wordt burgerschapsonderwijs gesegmenteerd ingevuld, dus niet in het verlengde van de visie van de school op onderwijs. Veel schoolleiders voelen zich handelingsverlegen en weten niet goed hoe ze sturing kunnen

Nieuwe kerndoelen

De kerndoelen voor burgerschap zijn opgedeeld in drie domeinen: schoolcultuur, samenleving & democratie, en maatschappelijke vraagstukken. Ze zijn nog niet definitief. Het complete overzicht van de kerndoelen vind je hier: <https://www.actualisatiekerndoelen.nl/burgerschap>

geven aan burgerschapsonderwijs. Die handelingsverlegenheid leidt ertoe dat de ambitie van veel scholen beperkt blijft tot het voldoen aan de eisen van het ministerie – een veilige keuze – terwijl Tamme en ik van mening zijn dat burgerschapsonderwijs vooral gaat over het leren omgaan met de dingen die je tegenkomt in het leven – en dat zijn er nogal wat in deze tijd van polarisatie. Daarom spreken wij graag van ‘levenswaardig leren’. Levenswaardig leren heeft betrekking op zaken in het leven die de moeite van het leren waard zijn.”

Geïsoleerde benadering

De geïsoleerde manier waarop scholen het burgerschapsonderwijs benaderen is ook Spoelstra een doorn in het oog. “Ingrid en ik geloven erg in een schoolbrede aanpak, in een holistische benadering. Dus niet door het hoepeltje springen en daarmee de taak afvinken. Naar ons idee komt burgerschapsonderwijs pas tot zijn recht als je het verbindt met je onderwijsvisie en je levensbeschouwing. Dat vraagt om leiderschap, want anders vervliegt het burgerschapsonderwijs en krijgt het niet de plek die het verdient.” Beiden hebben enig recht van spreken.

Ingrid Paalman is lector Goede Onderwijspraktijken aan de Hogeschool Viaa in Zwolle. Met haar onderzoeksteam werkt ze aan de ontwikkeling van de persoonlijke, professionele identiteit van de leraar in relatie tot ‘de stem van de lerenden’, zoals ze het noemt. ‘Binnen ons lectoraat speelt levenswaardig leren een belangrijke rol en dat heeft veel raakvlakken met burgerschap.’

Tamme Spoelstra heeft een dubbelfunctie. Hij is docent-opleider aan de Hogeschool Viaa in de vakken burgerschap, wereldoriëntatie en begeleider van onderzoek. Als docent-onderzoeker houdt hij zich vooral bezig met de vraag hoe de onderwijspraktijk van burgerschap kan worden verbeterd.

De hogeschool waaraan ze verbonden zijn heeft een educatieve academie die zich richt op de opleiding van leerkrachten in het primair onderwijs. Paalman: “Die academie werkt samen met ongeveer 200 basisscholen. Op veel van die scholen leiden we leerkrachten op. We hebben dus veel binding met de onderwijspraktijk en weten wat er speelt en welke vragen er leven.”

Daarom spreken wij graag van ‘levenswaardig leren’

Druk

Waarom vonden ze het tijd voor (nog) een boek over burgerschapsonderwijs? Om hun beweegredenen te kunnen snappen, is enige historische context handig. In 2006 kregen Nederlandse basisscholen voor het eerst wettelijk opgelegd dat ze actief burgerschap en sociale integratie moesten bevorderen. In 2021 werd de wetgeving hierop aangescherpt en werden scholen verplicht doelgericht, samenhangend, herkenbaar en planmatig burgerschapsonderwijs te verzorgen. Sinds 2023 houdt de Inspectie van het Onderwijs hier ook strenger toezicht op en naar verwachting worden op 1 augustus volgend jaar nieuwe kerndoelen van kracht. Kortom, de zaak is in beweging en er zit enige druk op. Daarnaast is er veel onduidelijkheid, want wat is goed burgerschapsonderwijs nou eigenlijk? En is dat voor iedereen hetzelfde?

Maatschappelijke onderstroom

Misschien nog wel belangrijker dan alle ontwikkeling aan de kant van de overheid is de maatschappelijke (onder)stroom die

de zaak compliceert. Neem de commotie rondom de Lentekriebels. In 2023 deden op sociale media allerlei berichten en aantijgingen de ronde over wat kinderen leerden tijdens deze lessen en dat de lessen de kinderen vroegtijdig zouden seksualiseren. Het leidde tot bedreigingen en Kamervragen. Sommige scholen ervaarden zoveel druk dat ze hun lessen aanpasten. De ouders van nu zijn mondig(er), assertief en soms veeleisend. Ze oefenen soms druk uit op (het beleid van) een school. Spoelstra herkent het vanuit de gesprekken die hij de afgelopen jaren voerde met leerkrachten. “Door de polarisatie wordt het steeds moeilijker met ouders een goed gesprek over controversiële onderwerpen te voeren. Ouders eisen soms dat het lesprogramma wordt aangepast. Wat ook anders is dan vroeger: kinderen uit groep zeven en acht hebben soms heel stevige opvattingen over bepaalde issues. Leerkrachten schrikken daar soms van. Ze weten niet goed hoe ze discussies over bijvoorbeeld ‘Zwarte’ Piet, Trump en de oorlog in Gaza in goede banen moeten leiden. Die ‘grote-mensenproblematiek’ is in de afgelopen jaren doorgesijpeld tot in de klaslokalen van het basisonderwijs.”

Burgerschapsonderwijs is een drietrapsraket: luisteren, leren en leiden

Hoe pak je dat als school nou aan? Door als school duidelijkheid te bieden en consequent te zijn, aldus Spoelstra. “Het schiet niet op als de ene leerkracht dit vertelt en de andere dát. Als school moet je één lijn trekken. Dat kan wanneer je het burgerschapsonderwijs als het ware logisch laat voortvloeien uit de onderwijsvisie. Dan kun je zeggen: ‘Dit is waar wij als school voor staan en zo doen we dat.’ Doe je dat niet, dan ontspoort het. Dan gaan ouders bijvoorbeeld hun kinderen thuishouden als er op school iets wordt verteld waar ze het niet mee eens zijn.”

De kritiek op de wet uit 2006 was altijd dat de regels te algemeen en daardoor te vrijblijvend en onduidelijk waren. Te weinig handvatten. In 2021 werd het beleid concreter geformuleerd, onder meer resulterend in nieuwe kerndoelen die, als ze door de Tweede Kamer komen, in 2027 wettelijk verplicht worden. Spoelstra: “Dat vraagt wat van de leerkrachten. Te veel hebben geen idee hoe ze dit goed moeten aanpakken. Ons boek is bedoeld om teams te helpen de kerndoelen te verbinden met de schoolbrede visie op onderwijs en goede keuzes te maken.”

Burgerschap verbinden

Het boek, zo vertelt Paalman, opent met een schets van de context. “We schetsen daarin wat er gaande is in de wereld en op het gebied van burgerschap en welke vragen daarbij horen. Ieder hoofdstuk wordt besloten met een soort bezinningsmoment, met vragen voor de schoolleider en challenges voor de schoolleider en het team, bedoeld om samen het gesprek over burgerschap te voeren en ermee te oefenen, zodat ze burgerschap kunnen integreren in het curriculum. Want je bent er niet met alleen te praten over burgerschap, je zult het ook moeten *doen*. Dan merk je welke onderwerpen best te doen zijn en welke wat lastiger zijn en meer tijd vragen. Als je wilt dat burgerschap meer is dan een trucje of een taak die je afvinkt, dan moet je het in onze ogen verbinden aan het leven en aan de dingen die de leerlingen meemaken, maar ook verbinden met vakken zoals taal en rekenen in plaats van het aan te bieden als een apart vak.”

Volgens Spoelstra begint burgerschap met goed luisteren. “Luisteren naar de ouders én naar de kinderen. Het is belangrijk daar de tijd voor te nemen en je oordeel uit te stellen. Soms gaat achter een bepaalde vorm van verzet een hele wereld schuil. Misschien verkeren ouders in een bubbel en zijn ze verkeerd geïnformeerd. Luister dus aandachtig, leer en leid. Dat is de drietrapsraket die wij propageren: luisteren, leren en leiden. We beschrijven die drie elementen uitgebreid in het boek. Ons advies is ze stap voor stap en heel zorgvuldig te doorlopen.” Goed luisteren is volgens Ingrid niet hetzelfde als zoveel mogelijk tegemoetkomen aan de wensen van ouders of de maatschappij. “Het is niet: u vraagt, wij draaien. De school heeft zijn

eigen positie. De kunst is een wederkerig gesprek te voeren, zodat beide partijen begrip krijgen voor elkaars standpunt.”

Goed luisteren is niet: u vraagt, wij draaien. De school heeft zijn eigen positie

Voor het boek hebben Paalman en Spoelstra uitgebreid geput uit theoretische bronnen, zodat het verhaal stevig onderbouwd is. Paalman: “Daarnaast hebben wij de beschikking over de praktijkgerichte onderzoeken die we als hogeschool zelf uitvoeren. We hebben uitgetoetst wat werkt en wat niet. Zo hebben we het boek opgebouwd, met oog voor de wisselwerking tussen de theorie en de praktijk. We hebben ook uitgetoetst wat werkt en wat niet.”

Met hun boek richten ze zich primair op schoolleiders. “Maar je moet dat niet te strikt opvatten. Een schoolleider kan niks zonder zijn team en leerkrachten niet zonder schoolleider. En de steun van het bestuur is ook bijzonder welkom. Ze hebben elkaar allemaal nodig.” Het boek is geen methode voor burgerschapsonderwijs, zegt Spoelstra met klem. “Het is eerder een hulpmiddel, een werkboek met challenges die schoolteams helpen scherp te krijgen hoe ze burgerschapsonderwijs handen en voeten willen geven. Het boek is bedoeld om mensen aan het denken te zetten en met elkaar in gesprek te brengen, zodat ze met elkaar kunnen vaststellen wat het waard is om geleerd te worden. Er zit veel theoretische kennis in verwerkt, maar desondanks een praktisch boek. Je kunt er meteen mee aan de slag.”

Boek over burgerschapsonderwijs

Het boek *Gedachten over leiding geven aan burgerschapsonderwijs in een context van levenswaardig leren* (isbn 9789465095516, € 21,99) is bestelbaar via de boekhandel en online.

